

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

Factors associated with the quality of life of organic rice farmers in Thatphanom district, Nakhonphanom province.

(Received: November 23,2023 ; Revised: December 3,2023 ; Accepted: December 5,2023)

สุภาวดี วะสูงเนิน¹
Supawadee Wasungnern¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม กลุ่มตัวอย่างคือ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จำนวน 327 คน การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ไคสแควร์และสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 81.65 มีอายุอยู่ในช่วง 50-59 ปี ร้อยละ 37.00 สถานภาพสมรส ร้อยละ 70.03 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 54.43 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน ร้อยละ 58.41 มีการออมและมีหนี้สิน ร้อยละ 71.86 เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ 4-6 ปี ร้อยละ 41.59 ลักษณะการถือครองที่ดิน มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 73.09 แหล่งเงินทุนในการทำการเกษตร โดยใช้ทุนตัวเอง ร้อยละ 50.46 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 86.50 มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรพบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนปีที่ เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ ลักษณะการถือครองที่ดิน และแหล่งเงินทุนในการทำการเกษตร มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสริมสร้างกับคุณภาพชีวิตกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม พบว่า ด้านการดำเนินชีวิตในชุมชน ด้านความมั่นคงปลอดภัยในด้านเศรษฐกิจ ด้านการประกอบอาชีพตามแนวทางนาแปลงใหญ่ ด้านความสมดุลระหว่างระหว่างชีวิตการทำงาน ด้านการใช้เวลาว่าง และปัจจัยรวม มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$)

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต ข้าวเกษตรอินทรีย์ เกษตรกร

ABSTRACT

This survey study aimed to study the quality of life and factors associated with the quality of life of organic rice farmers in Thatphanom district, Nakhonphanom province. A stratified random sampling was conducted to obtain 327 of organic rice farmers in Thatphanom district, Nakhonphanom province. Data was collected by the questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics and inferential statistics, Chi-square test, Pearson Product Moment Correlation Coefficient. The results found that 81.65% of participants were male, 37.00% were between the ages of 50-59 years, and 70.03% of participants were married, 54.43% had received primary school education, 58.41% had the family member 3-4, 71.86% had saving and debt, 41.59% of participant were the member of organic rice collaborative farming. 73.09% had land ownership, 50.46% had own fund. 86.50% of participants had the quality of life was at a moderate level. Family member, member period of organic rice collaborative farming, land ownership, and source of fund related to the quality of life of organic rice farmers with statistical significance at the p-value < 0.05 . The related between the strengthening factors and the quality of life of organic rice farmers in Thatphanom district, Nakhonphanom province found that the community living, security and safety in the economy, occupation according to organic rice collaborative

¹ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

farming, free time spending and all factors related to the quality of life of organic rice farmers with statistical significance at the p-value <0.05.

Keywords: The quality of life, Organic rice, Farmer

บทนำ

ข้าวเป็นพืชอาหารหลักที่สำคัญของโลก ครึ่งหนึ่งของประชากรทั่วโลกบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักเพื่อเป็นแหล่งพลังงานในการดำรงชีวิตในทวีปเอเชียประชากรมากกว่าร้อยละ 80 บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าว 74.134 ล้านไร่ แบ่งเป็น ข้าวนาปี 62.917 ล้านไร่ และข้าวนาปรัง 11.217 ล้านไร่ ในปี 2565¹ ประเทศไทยส่งออกข้าวปริมาณ 7,693,545 ตัน คิดเป็นมูลค่า 138,452 ล้านบาท² การปลูกข้าวของเกษตรกรยังประสบปัญหามากมาย เช่นราคาผลผลิตที่ขาดเสถียรภาพ การใช้ปัจจัยการผลิตที่ไม่เหมาะสม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรที่อยู่ในระดับสูง เมื่อวิเคราะห์สภาพการเกษตรของประเทศไทยแล้วโดยเฉพาะการปลูกข้าว จะพบว่ามีความขัดแย้งในฐานะผู้ส่งออกข้าวลำดับต้นๆ ของโลก มีที่ตั้งเชิงได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกข้าว ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีจุดอ่อน ได้แก่ พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานมากถึงร้อยละ 80 จากสภาพปัญหาดังกล่าวเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นรายย่อยมีพื้นที่ไม่มากนัก จึงได้ดำเนินการส่งเสริมให้รวมพื้นที่ของเกษตรกรรายย่อยหลายรายให้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่และดำเนินการบริหารจัดการผลิตในพื้นที่นั้นร่วมกัน โดยเกษตรกรแต่ละรายยังคงมีกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ตนเอง ซึ่งต้องมีแผนการผลิต การตลาด การแปรรูป ใช้วิธีการและเทคโนโลยีการผลิตที่เหมือนกัน ตลอดจนห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งจะส่งผลถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในด้านต่างๆ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่คือต้องการให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรที่มีพลังอำนาจในการต่อรองมากขึ้นและเป็นกลุ่มองค์กรที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจรากฐานของประเทศให้เข้มแข็ง³ ดังนั้น

ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ถือเป็นหนึ่งบทบาทการพัฒนาเกษตรที่สำคัญ โดยเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาผลผลิตไม่ได้คุณภาพและราคาตกต่ำและปัญหาด้านตลาดการค้า ซึ่งกลยุทธ์สำคัญคือให้เกษตรกรตัวจริงมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตลอดทุกขั้นตอน⁴ เกษตรแปลงใหญ่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2558 อำเภอธัญพนม ได้ดำเนินการเกษตรแปลงใหญ่เช่นกัน แหล่งใหญ่ที่สำคัญได้แก่แปลงใหญ่ข้าวอินทรีย์ มีจำนวน 14 กลุ่ม มีสมาชิกจำนวน 1,245 ราย อำเภอธัญพนม นำโดยคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอได้กำหนดประเด็นในการดำเนินงานคือการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร มีการสนับสนุนการดำเนินงานโดยเฉพาะเกษตรแปลงใหญ่ข้าวอินทรีย์ เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ และช่วยเหลือกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ข้าวอินทรีย์ในอำเภอธัญพนม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยให้เกิดการรวมกลุ่มกันของเกษตรกร ซึ่งจะได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในด้านต่างๆ ทั้งความรู้เกี่ยวกับระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ และความรู้และเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ให้มีคุณภาพตรงตามมาตรฐานสินค้าเกษตร ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุน เพื่อเพิ่มผลผลิตได้ มีการสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี รวมถึงการได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตทางการเกษตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวและการสนับสนุนด้านการตลาดให้กับเกษตรกรซึ่งเกษตรกรจะสามารถนำความรู้ต่างๆ ที่ได้จากการเข้าร่วมกลุ่มแปลงใหญ่ มาช่วยกันคิดวิเคราะห์และวางแผนในการพัฒนาการทำงานและพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตรของตนเอง มีผลต่อคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจที่ดีของตนเองและครอบครัว ซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตเกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีได้ตั้งแต่ดำเนินการเกษตรแบบแปลงใหญ่ข้าวอินทรีย์

อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ยังไม่มีการศึกษา ประเด็นคุณภาพชีวิตของกลุ่มสมาชิก

ดังนั้นการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์หอมที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ในอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จึงมีความสำคัญเพื่อให้ทราบและเกิดความเข้าใจในระดับของคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตร แบบแปลงใหญ่ในอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม รวมถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระดับของคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ซึ่งปัจจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยปัจจัย 5 ด้านได้แก่ ด้านการดำเนินชีวิตในชุมชน ด้านความมั่นคงปลอดภัยในด้านเศรษฐกิจ ด้านการประกอบอาชีพตามแนวทางนาแปลงใหญ่ ด้านความสมดุลระหว่างระหว่างชีวิตการทำงาน ด้านการใช้เวลาว่าง ผลจากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา รวมถึงได้รูปแบบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และในพื้นที่อื่นๆ ให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนายุทธศาสตร์ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
2. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม จำนวน 1,295 ราย

กลุ่มตัวอย่าง คำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตรของ Krejcie and Morgan⁵ ดังนี้

$$n = \frac{x^2 N p (1-p)}{e^2 (N-1) + x^2 p (1-p)}$$

โดย n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง N = ขนาดของประชากร (1295 คน)

e = ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

x^2 = ค่าไคสแควร์ที่ df เท่ากับ 1 และระดับความเชื่อมั่น 95% ($x^2 = 3.841$)

p = สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร (กำหนด p = 0.5)⁵ แทนค่าในสูตร n = 297 ราย

การคำนวณขนาดตัวอย่างได้ 297 คน และเพื่อป้องกันการตอบกลับของแบบสอบถาม จึงมีการเพิ่มจำนวนตัวอย่างในอัตราร้อยละ 10 จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 327 คน การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) หลังจากได้จำนวนตามหมู่บ้านแล้วทำการสุ่มตัวอย่างด้วยการจับฉลากในแต่ละหมู่บ้านตามจำนวนตัวอย่างตามที่ต้องการ เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion criteria) ดังนี้

1. เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม อย่างน้อย 1 ปี
2. อายุ 20 ปี ขึ้นไป
3. สามารถตอบได้ สื่อสารได้
4. ยินดีเข้าร่วมในการศึกษา

เกณฑ์การคัดออก (Exclusion criteria) มีภาวะเจ็บป่วยจนสามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยข้อความ 9 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การออม/ภาวะหนี้สิน จำนวนปีที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนฯ แปลงใหญ่การปลูกข้าว เกษตรอินทรีย์ ลักษณะการถือครองที่ดิน และแหล่งเงินทุนในการทำเกษตร

ส่วนที่ 2 ข้อมูลปัจจัยเสริมสร้างคุณภาพชีวิต จำนวน 25 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นลักษณะคำตอบเลือกตอบเพียงคำตอบเดียว คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง การให้คะแนนเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามเกณฑ์ของ Likert⁶

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านคุณภาพชีวิต จำนวน 20 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นลักษณะคำตอบเลือกตอบเพียงคำตอบเดียว คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แปลผลพิจารณาจากค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์การให้คะแนนของ Best⁷ ดังนี้

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00 -2.33 หมายถึง
คุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 2.34 -3.67 หมายถึง
คุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.68 -5.00 หมายถึง
คุณภาพชีวิตอยู่ในระดับสูง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือวิจัย โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ปรับปรุงเนื้อหาที่ใช้ให้เหมาะสมให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความและวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ผ่านการพิจารณาตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงแล้ว ไปตรวจสอบหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ที่อำเภอ...

เข้าใจในด้านการใช้ภาษาและความสะดวกในการตอบแบบสัมภาษณ์ แล้วนำไปวิเคราะห์หาเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยหาค่าความเชื่อมั่นค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาร์ช (Cronbach' Alpha Coefficient) ในส่วนที่ 2-3 ตามลำดับ มีค่าอยู่ที่ 0.95 และ 0.92 ตามลำดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประสานขอความร่วมมือจากสำนักงานเกษตรอำเภอธาตุพนม และเกษตรตำบล อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เพื่อประสานขอความร่วมมือในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละหมู่บ้าน
2. ผู้วิจัยดำเนินการอบรมการใช้เครื่องมือการวิจัยของบุคคลที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่เป็นตัวแทนของแต่ละตำบลสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ผู้วิจัยดำเนินการให้บุคลากรสาธารณสุขที่ผ่านการอบรมนำเครื่องมือการวิจัยไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง
4. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ด้วยความถี่ และร้อยละ การวิเคราะห์สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential statistics) กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05-วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตด้วยสถิติไคสแควร์ (Chi-square test) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตกับคุณภาพชีวิตด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient)

การพิจารณาด้านจริยธรรม

การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครพนม เลขที่โครงการ REC 037/66

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 81.65 มีอายุอยู่ในช่วง 50-59 ปี ร้อยละ 37.00สถานภาพสมรส ร้อยละ 70.03 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 54.43 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน ร้อยละ 58.41 มีการออมและมีหนี้สิน ร้อยละ 71.86 เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ 4-6 ปี ร้อยละ 41.59 ลักษณะการถือครองที่ดิน มีที่ดินเป็นของตัวเอง ร้อยละ 73.09 แหล่งเงินทุนในการทำเกษตร โดยใช้ทุนตัวเอง ร้อยละ 50.46

2. ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัด

นครพนมระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าระดับต่ำ ร้อยละ 3.40 ระดับปานกลาง ร้อยละ 86.50 ระดับสูง ร้อยละ 10.10

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรพบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนปีที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ ลักษณะการถือครองที่ดิน และแหล่งเงินทุนในการทำเกษตร มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร (n=327)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ระดับคุณภาพชีวิต		χ^2	p-value
		ต่ำ/ปานกลาง	สูง		
เพศ				.001	.979
หญิง	60	54	6		
ชาย	267	240	27		
รวม	327	294	33		
อายุ				2.775	.096
20-59 ปี	226	199	27		
60 ปีขึ้นไป	101	95	6		
รวม	327	294	33		
สถานภาพสมรส				2.713	.100
โสด/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	98	84	14		
สมรส	229	210	19		
รวม	327	294	33		
ระดับการศึกษา				.119	.730
ไม่ได้เรียน/ประถมศึกษา	179	160	19		
มัธยมศึกษา/ปวช./ปวส./ปริญญาตรี ขึ้นไป	148	134	14		
รวม	327	294	33		
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน				6.410	.011*
1-2 คน	43	34	9		
3 คนขึ้นไป	284	260	24		
รวม	327	294	33		
การออม/ภาวะหนี้สิน				7.734	.005*
มีการออมและไม่มีหนี้สิน/มีการออมและมีหนี้สิน	287	263	24		

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร (n=327)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ระดับคุณภาพชีวิต		χ^2	p-value
		ต่ำ/ปานกลาง	สูง		
ไม่มีการออมและไม่มีหนี้สิน/ไม่มีการออมและมีหนี้สิน	40	31	9		
รวม	327	294	33		
จำนวนปีที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน				17.127	.000*
1-6 ปี	215	204	11		
7 ปีขึ้นไป	112	90	22		
รวม	327	294	33		
ลักษณะการถือครองที่ดิน				34.161	.000*
ของตนเอง	239	229	10		
เช่าผู้อื่น/ผู้อื่นให้ทำ/เช่าบางส่วน	88	65	23		
รวม	327	294	33		
แหล่งเงินทุนในการทำการเกษตร				17.987	.000*
ทุนตัวเอง	165	159	6		
ทุนตัวเองและกู้บางส่วน/กู้จากแหล่งเงินต่างๆ	162	135	27		
รวม	327	294	33		

*p<0.05

4. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสริมสร้างกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสริมสร้างกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม พบว่า ด้านการดำเนินชีวิตในชุมชน ด้านความมั่นคงปลอดภัยในด้านเศรษฐกิจ ด้านการประกอบอาชีพตามแนวทางนาแปลงใหญ่ ด้านความสมดุลระหว่างระหว่างชีวิตการทำงาน ด้านการใช้เวลาว่าง และปัจจัยรวม มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<0.05) (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเสริมสร้างกับคุณภาพชีวิตกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร (n=327)

ตัวแปร	n	r	p-value
ด้านการดำเนินชีวิตในชุมชน	327	.542	0.00*
ด้านความมั่นคงปลอดภัยในด้านเศรษฐกิจ	327	.115	0.00*
ด้านการประกอบอาชีพตามแนวทางนาแปลงใหญ่	327	.149	0.00*
ด้านความสมดุลระหว่างระหว่างชีวิตการทำงาน	327	.394	0.00*
ด้านการใช้เวลาว่าง	327	.406	0.00*
ปัจจัยรวม	327	.368	0.00*

*P<0.05

สรุปและอภิปรายผล

ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม อยู่

ในระดับปานกลาง ถึงแม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มในการทำ การเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งการแปรรูปและจำหน่ายเอง มีรายได้มากกว่าในอดีตที่ผ่านมา แต่การปลูกข้าวที่ยัง

พึงพาธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ทำให้ปริมาณผลผลิตในแต่ละปีไม่คงที่ ซึ่งจะมีผลต่อระดับรายได้ตามมา รายได้ที่ได้จากการปลูกข้าวอินทรีย์มีความไม่แน่นอนขึ้นลงตามสถานการณ์ต่างๆ ทำให้รายได้ที่ได้จากการทำปลูกข้าวอินทรีย์มีความไม่แน่นอนอาจจะไม่เพียงพอต่อความต้องการในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในด้านอื่นๆ เช่น การออมเงินหรือการบริหารจัดการเงินเพื่อนำไปทำกิจกรรมอย่างอื่นตามความต้องการของเกษตรกรและครอบครัวส่งผลต่อความมั่นคงทางสถานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ทำให้เกษตรกรมีระดับคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง

ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ 1) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จากผลการศึกษาจะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีสมาชิก 3-4 คน สอดคล้องกับงานวิจัย พัทธิน ยมาภัย⁹ ที่ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่าลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกันมีคุณภาพชีวิตโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ซึ่งตามความเห็นของผู้ทำการศึกษาวิจัยที่พบว่าเกษตรกรที่พักอาศัยแบบครอบครัวเดี่ยว ที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก นั้นจะไม่ค่อยมีปัญหามากนักและเมื่อมีปัญหาที่จะปรึกษาหารือกันง่ายกว่าพักอาศัยแบบครอบครัวขยาย เพราะครอบครัวขยายนั้นมีผู้ร่วมอาศัยค่อนข้างหลายคน อาจจะตกลงเรื่องการรับผิดชอบในส่วนต่างๆ ไม่ค่อยลงตัวเท่าไร จึงทำให้ผลการศึกษาวิจัยพบว่าเกษตรกรที่มีลักษณะครอบครัวที่ต่างกันมีคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน 2) การออม/ภาวะหนี้สิน จากผลการศึกษาจะพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการออมจะมีระดับคุณภาพชีวิตในระดับสูงมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีการออม การมีหนี้สินจะทำให้เกษตรกรเกิดความกังวลในการชำระหนี้ โดยเฉพาะในช่วงที่ผลผลิตตกต่ำ ทำให้ความสามารถในการชำระหนี้ลดลง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรแย่ง สอดคล้องกับการศึกษาของ พลากร สัตย์ชื่อ และปุรวิชญ์ พิทยาภินันท์⁹ ได้ศึกษาปัจจัยที่มี

ความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาโรคคางคกพาราตคต่ำ ในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง พบว่า หนี้สินของครัวเรือนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาโรคคางคกพาราตคต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) จำนวนปีที่เป็สมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ จากผลการศึกษาจะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็สมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ 4-6 ปี เกษตรจึงได้เรียนรู้กระบวนการทำนาตั้งแต่การเตรียมแปลง การทำนา การจัดการแปลง หลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูปและการจำหน่ายเกษตรกรที่เป็นสมาชิกมาหลายปีจะมีความเข้าใจและชำนาญในการทำนาอินทรีย์ ส่งผลให้ได้ผลผลิตที่มีปริมาณมากและมีคุณภาพจำหน่ายได้ราคามากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ ฤทัยรัตน์ เตี้ยเนตร และเมตตา เร่งชวนขวาย¹⁰ ศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะพร้าว น้ำหอมที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า ระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่มะพร้าว น้ำหอม มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 4) ลักษณะการถือครองที่ดิน จากผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 75.90 การถือครองที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญของการทำการเกษตร การมีที่ดินเป็นของตนเองทำให้เกษตรกรลดต้นทุนจากการผลิตข้าว มีกำไรมากขึ้นเพราะไม่ต้องเสียค่าเช่าที่นา นอกจากนี้ยังไม่ต้องกังวลกับการถูกยกเลิกสัญญาเช่าในปีต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ ฤทัยรัตน์ เตี้ยเนตร และเมตตา เร่งชวนขวาย¹⁰ ศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะพร้าว น้ำหอมที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า ลักษณะการถือครองที่ดินในการปลูกมะพร้าว น้ำหอม และรายจ่ายในการปลูกมะพร้าว น้ำหอม มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตด้านการ

พัฒนาตนเองอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 5) แหล่งเงินทุนในการทำการเกษตร จากผลการศึกษาจะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้ทุนตัวเองในการทำการเกษตร จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ จะพบว่าเกษตรกรจะมีต้นทุนในการทำการเกษตรลดลง เนื่องจากไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตร มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเองโดยกลุ่มเกษตรกรเองไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้มากขึ้น การมีรายได้มากขึ้นส่งผลต่อคุณภาพของเกษตรกรด้วยเช่นกัน ปัจจัยเสริมสร้างกับคุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ อำเภอธัญพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ 1) ด้านการดำเนินชีวิตในชุมชน เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนมาตลอดมีความรักความผูกพันกับชุมชนบ้านเกิดมีเพื่อนบ้านพูดคุย มีกิจกรรมในชุมชนร่วมกัน รวมทั้งมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สามารถหาได้ด้วยตนเอง มีพื้นที่ในการออกกำลังกาย สภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยและปลอดภัยเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานในเมืองใหญ่ หรือในโรงงาน การเข้าถึงบริการสาธารณะต่างในพื้นที่ ส่งต่อระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง 2) ด้านความมั่นคงปลอดภัยในด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก เนื่องจากเป็นอาชีพที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ จึงเป็นอาชีพหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว แต่ก่อนการทำนาไม่มีการรวมกลุ่มโดยทำเอง ขายเอง ไม่มีการแปรรูปผลผลิต มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรทำให้เกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตข้าวจำนวนมากทำให้มีรายได้จากการขายข้าวจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน หลังจากที่เข้าร่วมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนาแปลงใหญ่การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ทำให้เกษตรกรได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปลูกข้าวตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ สารอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนในการดำเนินงานส่งผลดีต่อสุขภาพของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมรอบๆ พื้นที่นาข้าว

ของเกษตรกร สามารถบริโภคสัตว์และผักที่อยู่ในนาอย่างปลอดภัย นอกจากนี้เมื่อมีการรวมกลุ่มแล้วทำให้มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อส่งขาย โดยกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์อำเภอธัญพนม จังหวัดนครพนม มีการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ให้กับโรงพยาบาลนครพนม และโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชธัญพนม นอกจากนี้ยังมีการส่งขายให้กับลูกค้ารายย่อยอื่นๆ อีก โดยการดำเนินการของกลุ่มเกษตรกรเองไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ที่มากขึ้นกว่าในอดีตสอดคล้องกับการศึกษาของ ฤทัยรัตน์ เตี้ยเนตร และเมตตา เร่งชวนชวาย¹⁰ ศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะพร้าวน้ำหอมที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่า ลักษณะการถือครองที่ดินในการปลูกมะพร้าวน้ำหอมและรายจ่ายในการปลูกมะพร้าวน้ำหอมมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตด้านการพัฒนาตนเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 รายได้จากการปลูกมะพร้าวน้ำหอมมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตด้านการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และรายจ่ายในการปลูกมะพร้าวน้ำหอมมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 3) ด้านการประกอบอาชีพตามแนวทวนาแปลงใหญ่เป็นปัจจัยภายนอกที่มาหนุนเสริมคุณภาพภายในตัวของชาวนากล่าวคือการได้รวมตัวกันของกลุ่มผู้ประกอบการแบบเดียวกันได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ในหลายๆ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปและการจัดจำหน่าย ทำให้ชาวนาสามารถนำความรู้มาเปลี่ยนแปลงการทำนา จากการทำนาเคมีก็หันมาปลูกข้าวอินทรีย์หรือเรียกว่าทำการเกษตรแบบประณีต นำความรู้มาลองผิดลองถูกและทดลองทำจริงจนสำเร็จ นอกจากนี้การได้คืนความรู้นี้ก็กลับสู่สังคมผ่านการถ่ายทอดความรู้ที่มีให้กับคนอื่นๆ ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับเครือข่ายกลายเป็นความสุขที่ได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นด้วย การทำงานร่วมกันเป็นการที่ผู้ปฏิบัติงานเห็นว่าตนเองมีคุณค่า สามารถปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จได้ มีการยอมรับและ

ร่วมมือกันทำงานอย่างดี ทำงานที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกันให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันที่ดีในองค์การ สอดคล้องกับการศึกษาของ ทิพวัลย์ งามรงค์ และสิริกร กาญจนสุนทร¹¹ ศึกษาความสุขของชาวนา กรณีศึกษาชาวนาสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก พบว่าปัจจัยด้านสังคม มีความสัมพันธ์กับความสุขของชาวนา 4) ด้านความสมดุลระหว่างระหว่างชีวิตการทำงาน องค์ประกอบคุณภาพชีวิต ผู้ปฏิบัติงานควรจะอยู่ในสภาพแวดล้อมทางด้านร่างกายและสิ่งแวดล้อมของการทำงานที่มีความปลอดภัย ป้องกันอุบัติเหตุและไม่เกิดผลเสียต่อสุขภาพ มีความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน มีการพัฒนาโอกาสที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จในองค์การหรือในสายงานอาชีพอันเป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงาน ครอบครัวหรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ เป็นผลให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิต การทำงานที่ปลอดภัยไม่มีความเสี่ยงจากสิ่งคุกคามจากการปฏิบัติงาน มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน มีปฏิสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับบุคคลจนถึงชุมชนส่งผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร การทำงานที่ไม่สมดุล เช่น ทำงานมากเกินไปจนไม่มีเวลาว่างจะส่งผลให้เกิดความเครียด มีผลต่อสุขภาพจิต สุขภาพกายได้ ดังนั้นการที่เกษตรกรทำงานได้อย่างสมดุล มีเวลาให้ครอบครัว ชุมชน ส่งผลต่อระดับคุณภาพชีวิตได้ 5) ด้านการใช้เวลาว่าง การปลูกข้าวเป็นการทำเกษตรที่ปลูกเป็นช่วง โดยการปลูกเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม และเก็บเกี่ยวสิ้นสุดไม่เกินกุมภาพันธ์ ทำให้เกษตรกรมีเวลาว่างหลังจากการปฏิบัติงาน ทั้งในช่วงที่มีการเพาะปลูก

ทำให้มีเวลาว่างในการประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ เช่น การปลูกผัก เป็นต้น เมื่อเทียบกับการทำงานโรงงานหรืองานประจำอื่นๆ จะพบว่ากลุ่มเกษตรกรมีเวลาว่างจากการทำงานมากกว่า การปฏิบัติงานที่ไม่มีเวลากดดัน มีเวลาพักผ่อนที่เพียงพอ สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ทั้งงานประเพณีส่วนตัวและส่วนรวม ช่วยให้เกษตรกรผ่อนคลาย ช่วยลดความเครียดลงได้ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ
2. ควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกรในการปลูกข้าวอินทรีย์ ผลกระทบและแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตการปลูกข้าวอินทรีย์สู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
3. ควรมีการให้ความรู้ คำแนะนำในการจัดจำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางตลาดออนไลน์เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า
4. คุณภาพชีวิตของเกษตรกร หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีงบประมาณที่เกี่ยวข้องในการดูแลและขับเคลื่อนคุณภาพชีวิต ควรนำผลการวิจัยด้านสุขภาพและด้านสังคมของเกษตรกรไปขยายผล โดยมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ความรู้และจัดกิจกรรมอบรม การสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

เอกสารอ้างอิง

1. สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. ผลพยากรณ์การผลิตข้าว ปี 2560-2565 [ออนไลน์]. 2565 [สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2566]. จาก <http://www.thairiceexporters.or.th/production.htm>.
2. สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. Rice Export Quantity and Value [ออนไลน์]. 2565. [สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2566]. จาก http://www.thairiceexporters.or.th/statistic_2022.html.
3. กรมส่งเสริมการเกษตร. ถอดบทเรียนการส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ ปี 2559 [ออนไลน์]. 2559. [สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2566]. จาก http://www.bigfarm.doae.go.th/?page_id=41.
4. กมลรัตน์ ธีระพงษ์. นโยบายเกษตรแปลงใหญ่กับบริบทของภาคเกษตรไทยในปัจจุบัน. ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ ประจำปี 2560 (หน้า 49-64). กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2561.

5. Krejcie RV, Morgan DW. Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement* 1970; 30: 607-10.
6. Likert, R. A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology* 1932; 140: 1-55.
7. Best, J.W. *Research in Education*, 4 th ed. New Jersey: Prentice- Hall Inc. 1981.
8. พัทธนี ยมาภักย์. คุณภาพชีวิตเกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2550.
9. พลากร สัตย์เชื้อ และปฐวิษณุ พิทยาภินันท์. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาโรคยางพาราตกต่ำในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม* 2561; 37(3):71-84.
10. ฤทัยรัตน์ เตี้ยเนตร และเมตตา เร่งชวนขวาย. คุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะพร้าว น้ำหอมที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม* 2565; 9(2): 423-438
11. ทิพวัลย์ รามร และสิริกร กาญจนสุนทร. ความสุขของชาวนา กรณีศึกษาชาวนาสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรทางเลือก พบว่าปัจจัยด้านสังคมมีความสัมพันธ์กับความสุขของชาวนา. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 2562; 46(2): 162-185.